

Original article

Depremzede Ortaokul Öğrencilerinin Değer Kavramına İlişkin Farkındalıkları ¹

Earthquake Victim Secondary School Students' Awareness of the Concept of Value

Şule Nur Çayırıcı ^a & Adem Beldağ ^b, *

^a Department of Turkish and Social Sciences Education, Recep Tayyip Erdoğan University, Rize, Türkiye

^b Faculty of Education, Recep Tayyip Erdoğan University, Rize, Türkiye

Özet

Temel amacı depremzede ortaokul öğrencilerinin değerlere ilişkin farkındalıklarının tespit edilmesi olan çalışmada nitel araştırma desenlerinden olan olgubilim (fenomonoloji) deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2023-24 eğitim-öğretim yılında Hatay ilinde öğrenim gören 15 ortaokul öğrencisi oluşturmuştur. Çalışma grubunun oluşturulmasında ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma ile öğrencilerin değer kavramına ilişkin tanımlarının literatürle uyumlu olduğu, değerleri toplumsal bağlamda ele aldıkları, deprem ile en çok etkilenen değerlerinin yardımseverlik olduğu, deprem öncesi en fazla aile değerine vurgu yapılırken deprem sonrası en fazla yardımseverlik değerine vurgu yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucu doğrultusunda değerlerin kazandırılma sürecinde yaşamsallık boyutunun ön plana çıkarılarak güncel olaylar ve çevre imkânları daha fazla işe koşulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değer eğitimi, Deprem, Depremzede, Ortaokul öğrencisi.

Abstract

In the study, whose main purpose was to determine the awareness of earthquake victims' middle school students about values, the phenomenology design, which is one of the qualitative research designs, was used. The study group of the research consisted of 15 middle school students studying in Hatay province in the 2023-24 academic year. Criterion sampling technique was used to form the study group. Interview technique was used to collect the data. In this direction, a semi-structured interview form developed by the researcher was used. The data obtained in the study were analyzed by content analysis. It was concluded that the students' definitions of the concept of value were compatible with the literature, that they handled values in a social context, that the value most affected by the earthquake was benevolence, that they emphasized the value of family the most before the earthquake, and that they emphasized the value of benevolence the most after the earthquake. In line with the results of the research, it is recommended that the dimension of vitality should be brought to the forefront in the process of gaining values and current events and environmental opportunities should be more utilized.

Keywords: Value, Value Education, Earthquake, Earthquake victim, Secondary school student.

Received: 15 December 2024 * **Accepted:** 29 December 2024 * **DOI:** <https://doi.org/10.29329/jsve.2024.1097.8>

¹ Bu çalışma, Şule Nur Çayırıcı'nın, Prof. Dr. Adem Beldağ danışmanlığında "Depremzede Öğrencilerin Değerlere İlişkin Farkındalıklarının Tespiti: Değer Eğitimi Yönelik Önerilerin Sunulması." isimli 2209-A TÜBİTAK öğrenci projesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

* Corresponding author:

Adem Beldağ, Prof. Dr., Faculty of Education, Recep Tayyip Erdoğan University, Rize, Türkiye.
Email: adem.beldag@erdogan.edu.tr

GİRİŞ

Değerler toplumun devamını sağlayan ve yaşama yön veren temel unsurlar arasında yer almaktadır. Değer kavramları farklı zaman ve şartlarda farklı boyutlarıyla ortaya çıkmakta ve davranışlara yön vermektedir. İnsanlık tarihi boyunca insanın insanla ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen bazı kurallar vardır. Yazılı olmayan bu kurallar davranışlara farklı şekillerde yansısı da genelde birçok ortak noktaya sahiptir. Toplumsal yaşam için önemli bir husus olan bu kurallar değerlerden beslenmektedir. Bu bağlamda değer, “Toplumun üzerinde hemfikir olduğu ve uzun bir süreçte oluşan standartlar bütünü (Aktepe, 2014)” olarak ifade edilebilir. Değerlerin farklı zamanlarda farklı şekilde bireysel olarak önem sırasının değiştiği görülmektedir. Bireysel ve toplumsal olarak yaşanan olaylar (savaş, afetler vb) değerlerin öncelik sırasının değişmesine neden olabilmektedir. (Schwartz & Bilsky, 1987)

Değer, “Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak ifade edilebilir (Türk Dil Kurumu (TDK), 2012). Genel olarak değer, “Sosyal bilimler alanında doğru, iyi ya da arzu edilen ve bunlara karşılık gelen eylem ve tutumların ne olduğu hakkındaki sınırları çizilmiş inançlar (Simmons, 1999)” olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanımda ise değer, “Önem düzeyleri değişebilen, insanların yaşamına rehberlik eden prensipler, arzu edilir ve durumlar üzeri amaçlar (Schwartz vd., 2001)” olarak ifade edilmiştir. Değer, “davranışlara genel olarak rehberlik eden ilkeler ve temel inançlar, eylemlerin iyi ya da istenilen olarak yargılandığı standartlar” olarak da tanımlanmaktadır (Halstead & Taylor 2000,169).

Değerler eğitiminde iyi bir planlama yapılırsa öğrencilerin karakter gelişime önemli katkıları sağlamaktadır (Yarar-Kaptan, 2020). Değerler Eğitimi, “Hayat boyu devam eden değer kazanma ve kazandırma süreci (Yaman, 2016)” olarak tanımlanabilir. “Değerlerin açık ve bilinçli şekilde öğretilmesi süreci olup doğrudan ya da dolaylı olarak kişilerin değerler hakkındaki anlayış ve bilgisini geliştirerek onların bireysel ve mensubu olduğu topluma uyumlu bir şekilde davranabilmeleri için gerekli olan bilgi ve becerilerin içselleştirilmesi faaliyeti” olarak da tanımlanmaktadır (Keskin, 2016). UNESCO değerler eğitimi “Çocukların ve gençlerin pozitif değerleri keşfedip geliştirmeleri ve kendi potansiyellerine göre ilerlemeleri için yürütülen eğitimsel gayretler” olarak ifade etmektedir (Living values education overview, 2010).

Değerler eğitiminin gerçekleştiği yerler incelendiğinde çok geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. Toplumsal yaşamın süregeldiği aile ve okul başta olmak üzere bütün ortamlar değer eğitimi için bir mekan olarak düşünülebilir. Bu ortamlarda değer eğitimi bazen formal olarak gerçekleştirilse de çoğu zaman örtük bir şekilde gerçekleşmektedir. Güncel olaylar değerlerin kazanılmasında doğrudan etki etmektedir. Bunlardan biri de afetlerdir.

Afet kavramı TDK sözlüğünde “çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım” anlamına gelir. Fakat afetin toplumsal bağlamda taşıdığı anlam çok daha farklı boyutlarla ele alınabilir. Afetler, “toplumların fiziki, ekonomik ve toplumsal kayıplar yaşamasına sebep olan ve gündelik yaşayışı aksatan doğa, teknoloji ya da insan kaynaklı olaylardır (Eryılmaz, 2007).” Dombrowsky’nin (1998) meydana gelen afetlerin insan ve toplum üzerindeki etkilerine dikkat çekerek sosyolojik boyutunu vurgulamıştır. Afetler kısaca toplumsal bir unsur olan değerlerin daha da vurgulanmasına neden olmaktadır. Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremler birçok uzman tarafından yüzyılın en yıkıcı ve en fazla can kaybının yaşandığı karasal “ikili” depremleri olarak nitelendirilmektedir. Bu depremler çok geniş bir alanda çok şiddetli hissedilerek, on binlerce can kaybına, yüz binlerce kişinin yaralanmasına ve binlerce binanın yıkılmasına ya da kullanılamayacak kadar hasar görmesine neden olmuştur. Depremde meydana gelen maddi ve manevi zararlar toplumu her alanda pek çok açıdan olumsuz etkilemiştir. Deprem sonrasında günlük yaşamda olumsuz etkiler devam etmeyi sürdürmüştür. 6 Şubat 2023 depremi yalnızca deprem bölgesinde bulunan toplumu değil, depremi yaşamamış olan toplumları da yakından etkilemiştir.

Depremlerin yaşandığı farklı ülkelerde benzer şekilde sosyal ve ekonomik birçok sorunun yaşandığı görülmektedir. 2010 yılında Şili’de, yine Haiti’de gerçekleşen deprem sonrası yapılan araştırmalar sonrasında toplumsal dayanışmanın ve işbirliğinin önemi ortaya çıkmıştır (Çalışkan ve Kaya, 2021).

2023 yılında Türkiye’de yaşanan depreme farklı boyutlardan da bakmak gerekmektedir. Deprem sonrası yaşanan süreçlerin iyi analiz edilmesi ve farklı boyutlarıyla ele alınması önem taşımaktadır. Bu bağlamda deprem sonrası sürecin beraberinde getirdiği zorluklar sürdürülebilir kalkınma amaçlarından olan nitelikli eğitimi ve eğitimde fırsat eşitliğini bölgede bir hayli zor hale getirmektedir. Okullarda gerçekleştirilen değer eğitim uygulamalarının temel amacı öğrencilerin sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik sahibi olmalarını sağlamaktır (Aydın ve Akyol-Gürler, 2012). Bu bağlamda sorunların aşılmasında toplumu harekete geçmesinde değerler önemli motivasyon kaynağı olarak görülebilir.

Toplumun aktif olarak rol oynadığı ve kriz yönetimini sağlamaya çalıştığı 6 Şubat 2023 depremi toplumu etkileyen birçok konu gibi toplumu oluşturan bireylerin değerlere olan bakış açılarını da etkilemiştir. Deprem bölgesinde yaşamını sürdüren öğrencilerin değerlere ve değerler eğitimine bakış açılarının ne denli değiştiği ve depremden önceki farkındalıkları ile deprem sonrasında edinmiş oldukları deneyimlerden yola çıkarak bu farkındalıklarının ne derecede farklılaştığının ortaya koyulması önem taşımaktadır.

Bu bağlamda depreme maruz kalan ortaokul öğrencilerinin değerlere ilişkin farkındalıklarının tespit edilmesi ve bu konudaki değişimlerin ve önceliklerin belirlenerek yeni önerilerin getirilmesi çalışmanın özgün yanını ortaya koymaktadır. Bu öneriler, öğretim programlarının hazırlanmasında ve öğretmen adaylarının yetiştirilmesinde ve öğretmenlerin bilgilendirilmesinde önemli bir katkı

sunacaktır. Bu çalışmanın temel amacı, depremzede ortaokul öğrencilerinin değerlere ilişkin farkındalıklarının tespit edilmesi olarak belirlenmiştir.

YÖNTEM

Desen

Temel amacı depremzede ortaokul öğrencilerinin değerlere ilişkin farkındalıklarının tespit edilmesi olan araştırmada nitel araştırma desenlerinden olan olgu bilim (fenomonoloji) deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı nitel veri oluşturma yöntemlerinin kullanıldığı, bakış açılarının, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği” araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Olgu bilim ise “Günlük olarak sıklıkla karşılaştığımız, bize yabancı olmayan ancak tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar” için kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Olgu bilim çalışmalarının temel amacı, “Bir olguyla ilgili kişisel deneyimleri, daha genel bir düzeye çekmektir” (Creswell, 2007). Başka bir ifade ile “insan deneyimini anlamaktır (van Manen, 2007)”. Bu doğrultuda çalışma ile depremzede öğrencilerin değerlere ilişkin deneyimlerinin tespit edilmesi önem taşımaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Hatay İlinde öğrenim gören depremzede ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma grubunun oluşturulmasında ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda ölçüt olarak öğrencinin depremzede olması, ortaokul seviyesinde olması ve çalışmaya gönüllü olarak katılımı ve depremden en çok etkilenen illerden biri olan Hatay ilinde ikamet etmeleri temel kriter olarak belirlenmiştir. Bu ölçütler doğrultusunda 2023-24 eğitim-öğretim yılında Hatay ilinde öğrenim gören 15 ortaokul öğrencisi çalışma grubunu oluşturmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcı	Sınıf	Cinsiyet
Ö1	8.sınıf	Kız
Ö2	8.sınıf	Erkek
Ö3	7.sınıf	Kız
Ö4	8.sınıf	Erkek
Ö5	8.sınıf	Kız
Ö6	6.sınıf	Kız
Ö7	6.sınıf	Kız
Ö8	8.sınıf	Kız
Ö9	8.sınıf	Kız
Ö10	8.sınıf	Kız
Ö11	8.sınıf	Kız
Ö12	8.sınıf	Kız
Ö13	8.sınıf	Kız
Ö14	8.sınıf	Erkek
Ö15	8.sınıf	Kız

Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun geliştirilme sürecinde sırasıyla literatür tarama, soru havuzu oluşturma, uzman görüşü alma ve pilot uygulama aşamaları takip edilmiştir. Uzman görüşü sonrası yapılan düzenleme ile bir soru çıkarılmış ve iki soru birleştirilmiştir. Bu süreç sonrasında altı sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu elde edilmiştir. Görüşme formu için etik kurul izinleri alınmıştır (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu 2024/175). Bu çalışma kapsamında dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da etik ilkelerdir. Çalışma grubu ile yapılacak olan görüşmelerde yaşanan travma göz önünde bulundurulmuş ve bu konuda uzman bir psikolojik danışmandan görüş alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi “birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamak” şeklinde ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). İçerik analizi tekniğinin tercih edilme nedeni derinlemesine veriye ulaşmaktır. Bu doğrultuda yapılan görüşmeler sonucunda öğrencilerin görüşlerinin “Değer kavramına ilişkin görüşleri, değerlerin toplumsal boyutuna ilişkin görüşleri, deprem ile en çok etkilenen değerine ilişkin görüşleri, deprem öncesi ve sonrası sahip oldukları değerlere ilişkin görüşleri ve deprem sonrasında toplumda en çok hangi değer güçlendiğine ilişkin görüşleri” olmak üzere beş temada toplandığı tespit edilmiştir. Temalandırma önceden yapılmamış görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda araştırmacıların görüş birliğiyle oluşturulmuştur. Bu bağlamda iki farklı kodlayıcı bağımsız analiz yapmıştır. Verileri güçlendirmek için her bir kategori doğrultusunda katılımcıların görüşlerini yansıtan doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Nitel araştırmalarda süregelen “güvenirlilik” ve “geçerlik” kavramları yerine “inandırıcılık”, “aktarılabirlik” ve “tutarlılık”, “doğrulanabilirlik” gibi ölçüt kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Arslan (2022) inandırıcılık ve aktarılabirliği iç ve dış geçerlikle ifade ederken; tutarlılık ve doğrulanabilirliği güvenirlikle ilişkilendirmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın yöntem ve analize yönelik başlıkları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Verilerin ortaya konulması sürecinde görüşmeden elde edilen örnek katılımcı ifadeleri sunulmaya çalışılmıştır. Katılımcılar görüşme öncesinde bilgilendirilmiş ve gönüllülük esas alınmıştır. Görüşme yapılan ortam öğrencilerin kendilerini rahat hissedebilecekleri şekilde düzenlenmiştir. Öğrencilerin görüşlerini yönlendirecek unsurlardan kaçınılmıştır. Bu araştırma kapsamında görüşmeler sonucunda elde edilen veriler belirlenen bir kategorilere göre tablolaştırılmıştır. Tablolar verildikten sonra depremdede öğrencilerin doğrudan görüşleri tabloların altında verilmiştir. Alıntılarda katılımcıların isimleri kodlamalarla verilmiştir (K1, K2... gibi).

BULGULAR

Bu bölümde depremzede ortaokul öğrencilerinin değer farkındalıklarına ilişkin görüşlerine ait bulgular bulunmaktadır. Her bir tema altında çalışmanın veri analizi tekniğine uygun olarak oluşturulmuş tablolara, yorumlara ve doğrudan görüşlere yer verilmiştir.

Tablo 2. Depremzede öğrencilerin değer kavramına ilişkin görüşleri

Kategori	Katılımcı	Frekans
Değer ifadesi	1, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15	11
Önem verilen şey	1, 2, 4, 7, 9, 11	6
Aile	3, 6, 13	3
Duygu	2	1

Depremzede öğrencilerin değer kavramını en fazla değer ifadeleri ile açıkladıkları görülmektedir. Bunu önem verilen şey, aile ve duygu ifadelerinin takip ettiği tespit edilmiştir. Depremzede öğrencilerin değer kavramını “Hoşgörü, saygı, yardımlaşma vb. gibi şeyler değerdir. (K-8)”, “Yardımlaşmak, paylaşmak, küçüklere sevgi ve büyüklere saygı göstermek vb. şeyler değerlerimizdir. (K-14)”, “Saygı, hoşgörü, yardımlaşma, sevgi göstermek... (K-12)”, “Saygı, hoşgörü, aile vb... (K-13)” örneklerinde olduğu gibi değer kavramları ile ifade ettikleri görülmektedir.

Değer kavramının önem verilen şey ifadesi ile açıklanması dikkat çekici bir bulgudur. Literatür ile de uyumlu olan bu bulguya ilişkin öğrencilerin doğrudan alıntılarına “... Kısaca önem verilen her bir şey değerdir. (K-1)”, “Milletin önem verdiği şeylere değer denir... (K-4)”, “... Kısaca topluma ve insanın kendisine katkısı olan (önem verilen) her şey “değer”dir. (K-11)” ve “... Bizim önem verdiğimiz şeyler “değer”dir. (K-9)” örnek olarak verilebilir.

Depremzede öğrencilerin değer kavramını aile ifadesi ile açıklamaları da bir diğer dikkat çekici noktadır. Öğrenciler “Değer, benim için, ailem ve sevdiklerimdir. (K-3)”, “Annedir. Çünkü en değerli şey annedir.” ve “Saygı, hoşgörü, aile vb. (K-13)” ifadeleri ile aileye vurgu yapmaları deprem sonrası yaşadıkları duygusal süreç ile ilişkilendirilebilir.

Depremzede öğrencilerin değer kavramına ilişkin oluşturdukları kategoriler incelendiğinde frekans sayısının fazlalığı dikkat çekicidir. Bu durum değer kavramına ilişkin farkındalığın yüksek olması ile açıklanabilir.

Tablo 3. Depremzede öğrencilerin değerlerin toplumsal boyutuna ilişkin görüşleri

Kategori	Katılımcı	Frekans
Yardımlaşmayı sağlar	7, 8, 9, 10, 11, 14	6
Hayatı anlamlı kılar	1, 3, 5, 10, 15	5
Mutluluk getirir	6, 7, 12	3
Saygısızlık azalır	2, 10, 13	3
İnsanları bir arada tutar	4	1

Depremzede öğrencilerin toplumsal bağlamda değerlere olan ihtiyaçlara ilişkin görüşleri incelendiğinde tamamının olumlu görüş belirttikleri ve fazla yardımlaşmaya ve hayatı anlamlı kılmaya kategorilerine fazla vurgu yaptıkları görülmektedir. Ayrıca, *mutluluk getirme saygı ve insanları bir arada tutar* ifadeleri de kategoriler arasında yer almaktadır.

Depremzede öğrencilerin toplumsal bağlamda değerlere olan ihtiyaçlara ilişkin görüşlerini "... depremde her şeylerini kaybettiler, yardıma ihtiyaçları var. (K-9)", "Toplumun değerlere ihtiyacı vardır. Nedeni; toplumda saygı, sevgi kalmaz. Toplumda o yüzden değerlere ihtiyaç vardır. Çünkü yardımlaşma olmaz. (K-10)", "Mesela yardımlaşma bir değerdir ve insanlar yardımlaşma olmadan yaşayamaz. (K-11)" ve "... toplumun yardımlaşmaya, paylaşmaya, her türlü değere ihtiyacı vardır. (K-14)" olarak ifade etmişlerdir.

Hayatı anlamlı kılar kategorisine ilişkin görüşleri incelendiğinde "Toplumun değerlere çok çok fazla ihtiyacı vardır. Çünkü herkes değerlerini unutmuş, boş vermiş insanlara dönüşmüş gibiler. (K-1)", "Toplumun değere ihtiyacı vardır. Nedeni; sevgi saygı kalmaz toplumda, o yüzden değere ihtiyaç vardır. Çünkü yardımlaşma olmaz. (K-10)." ve " Bence toplumun değere ihtiyacı vardır. Çünkü değer verdiğimiz bir şey olmazsa hepsi bir çizgide kalır ama değer verdikçe hepsi farklı çizgilere dağılırlar, o yüzden olmalıdır. (K-15)" ifadeleri dikkat çekicidir.

Mutluluk getirir kategorisine ilişkin görüşlerine "Çünkü değer olmazsa herkes üzgün olurdu. (K-6)", "Toplumun değerlere ihtiyacı vardır. Çünkü değersiz bırakınca kalp kırıklığına neden olabilir. (K-12)" örnek olarak verilebilir.

Saygısızlık azalır kategorisine ilişkin görüşlerine ifadeler "Toplumun değerlere ihtiyacı vardır. Nedeni; toplumda saygı, sevgi kalmaz. Toplumda o yüzden değerlere ihtiyaç vardır. Çünkü yardımlaşma olmaz. (K-10)" ve "Toplumun saygı için önem vermesi gerekli. Çünkü insanlar yakınlarını kaybettiği için saygı duymaları gerek. (K-13)" örnek olarak verilebilir.

Depremzede öğrencilerin toplumsal bağlamda değerlere olan ihtiyaçlara ilişkin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde deprem ve sonrasında yaşanan süreçte yardımlaşma, yaşam, mutluluk ve saygı kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 4. Depremzede öğrencilerin deprem ile en çok etkilenen değerine ilişkin görüşleri

Kategori	Katılımcı	Frekans
Yardıms severlik	6,8,11,12,15	5
Sevgi	10,12,13	3
Saygı	1,12,14	3
Aile	4	1
Duyarlılık	4	1
Dayanışma	14	1

Depremzede öğrencilerin deprem ile en çok etkilenen değerine ilişkin görüşleri incelendiğinde sırasıyla yardımseverlik, sevgi ve saygı değerine vurgu yaptıkları; bunu aile, duyarlılık, dayanışma değerlerinin takip ettiği görülmektedir.

Depremzede öğrencilerin yardımseverlik değerine ilişkin görüşlerini “... artık her an ölüm korkusu var içimizde. Olumlu etkileri ise insanlar yardımlaşmayı arttırdı. (K-8)”, “Bize depremde kıyafet ve erzak dağıtıldı, yani onlar olmasaydı belki de biz aç kalmıştık. Yardımlaşmayı gördük.(K-15)” olarak ifade ederken sevgi değerine ilişkin görüşleri “Sevgi, güven. Yakınlarımızı kaybetmek bizim için çok zor. ”, “Yardımlaşma, sevgi, saygı gibi değerlerimizi öne çıkardı. (K-12)” şeklindedir. Saygı değerine ilişkin görüşlerine ise “Deprem en çok saygıyı vb. şeyleri etkiledi. Çünkü benim görüşlerime göre depremden önce insanlar daha saygılı ve daha merhametli gibiydiler. (K-1)” ifadeleri örnek olarak verilebilir.

Depremzede öğrencilerin deprem ile en çok etkilenen değerine ilişkin görüşleri incelendiğinde yardımseverliğe vurgu yapmaları beklenen bir sonuç olarak görülmektedir.

Tablo 5. Depremzede öğrencilerin deprem öncesi ve sonrası sahip oldukları değerlere ilişkin görüşleri

Deprem öncesi			Deprem sonrası		
Kategori	Katılımcı	Frekans	Kategori	Katılımcı	Frekans
Aile	2,3,7,10,11,12,13,15	8	Yardımseverlik	3,4,5,6,8,9,12,14,	8
Saygı	1,2,4,5,10,13	6	Duyarlılık	3,6,13	3
Sevgi	4,5,7,10	4	Saygı	1,3,15	3
Yardımseverlik	4,5,6	3	Aile	10,11,12	3
Duyarlılık	4,6	2	Sevgi	5,7	2
Vatanseverlik	7	1	Vatanseverlik	7	1
Dayanışma	14	1	Dürüstlük	8	1

Depremzede öğrencilerin deprem öncesi ve sonrası sahip oldukları değerlere ilişkin görüşleri incelendiğinde deprem öncesi en fazla sırasıyla aile, saygı, sevgi değerlerine vurgu yapılırken bunları yardımseverlik, duyarlılık, vatanseverlik, dayanışma değerleri takip ettiği görülmektedir. Öğrenciler deprem sonrası kazandıkları değerlere ilişkin görüşleri incelendiğinde en fazla sırasıyla yardımseverlik duyarlılık, saygı, aile ifadelerine vurgu yapılmıştır. Bu değer ifadelerini sevgi, vatanseverlik, dürüstlük değerlerinin takip ettiği görülmektedir.

Deprem öncesi ve sonrası sahip olunana değerlere ilişkin önemli bir değişim olması oldukça dikkat çekicidir. Deprem öncesi en fazla aile değerine vurgu yapılırken deprem sonrası en fazla yardımseverlik değerine vurgu yapılmaktadır. Deprem ile birlikte yardımseverlik değer ön plana çıkmıştır.

Depremzede öğrencilerin aile değerine ilişkin görüşleri “Ailem ile birlikte mutlu olmak, hiç ayrılmamız, abime sevgi ve saygı göstermek. (K-10)”, “Sevgi, vatan ve ailem. (K-7)” şeklindedir. Depremzede öğrencilerin yardımseverlik değerine ilişkin görüşlerine “İnsanlara yardım etmeye başladım, mesela bir çocuk düştüğünde gülerdim ama afetten sonra onu kaldırmak için çabalıyorum. (K-4)”, “Yardımseverlik yapmayı fazlaştırdım. Artık birisine bir şey olunca daha fazla acıyorum. (K-6)”, “Yakınlarımıza olan sevgimiz depremden sonra arttı. Çünkü insanların değerini öldükten sonra anlıyorsun. Yardımlaşma, çünkü deprem anında yardıma çok ihtiyacımız oldu. (K-12)” örnek olarak verilebilir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Temel amacı depremzede ortaokul öğrencilerinin değerlere ilişkin farkındalıklarının tespit edilmesi olan çalışma dikkat çekici sonuçlara ulaşılmıştır. Depremzede ortaokul öğrencilerinin değer kavramına ilişkin görüşleri incelendiğinde değerleri değer kavramları, önem verilen şey, aile ve duygu kategorilerinde açıkladıkları dikkat çekmektedir. Öğrenciler değer kavramını daha çok değer ifadeleri ile açıklamaktadır. Bu durum tanımlama yapmanın gücüyle açıklanabileceği gibi değerlerin günlük hayatta çok fazla yer alması ve kavramın kolay bir şekilde günlük hayattaki değerlerle ilişkilendirilmesi ile açıklanabilir. Bunun yanında değer kavramına ilişkin yapılan tanımların literatürle uyumlu olması dikkat çekici bir durumdur. Öğrencilerin görüşlerinin “önem verilen şey” kategorisinde kesitiği görülmektedir. TDK (2024) “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık,” olarak tanımlanırken Akbaş (2004) “Toplumca en iyi, en doğru ve en faydalı olduğu kabul edilen şeyler” olarak ifade etmektedir. Bu durum değer kavramının anlamsal olarak öğrencilerin zihinlerinde literatürle uyumlu olarak yer etmesi ile açıklanabilir. Bir diğer dikkat çekici sonuç ise değerlerin aile ile ilişkilendirilmesidir. Aile literatürde değerlerin ilk kazanılmaya başladığı yer olarak kabul edilmektedir (Aktepe, 2014; Nalçacı 2021; Tay ve Yıldırım, 2009). Bunun yanında öğrencilerin yaşadıkları deprem süreci sonrası aile ve ona ilişkin yüklenen anlam ve duygusal süreç bu görüşün belirgin şekilde ortaya çıkmasında önemli bir unsurdur. Çünkü toplumsal hayatın en küçük birimi kabul edilen aile, toplumların mevcut kültür ve değerlerinin geliştirilerek geleceğe aktarımının sağlandığı en önemli sosyal kurumlardan biridir (Ekşi ve Katılmış, 2016). Bu görüşler doğrultusunda öğrencilerin değer kavramına ilişkin farkındalıklarının yüksek olduğu değerlerin ilgili güncel olaylardan etkilenerek açılanma yoluna gidildiği sonucuna ulaşılabılır.

Depremzede öğrencilerin değerleri toplumsal bağlamda ele aldıkları dikkat çekici bir bulgudur. Göktuna-Yaylacı (2021) değerleri kültürün ve toplumsal yapının önemli unsuru olarak ifade etmekte ve değerlerin sosyolojik bir bakış açısıyla irdelenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Öğrencilerin deprem ve sonrasında yaşanan süreçte yardımlaşma, yaşam, mutluluk ve saygı kavramlarına yaptıkları vurgu önemlidir. Bu kavramlar incelendiğinde değerlerin toplumsal bağlamdaki rolüne yapılan vurguya ilişkin farkındalıklarının yüksek olması ile açıklanabilir. Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programları (2005,

2018 ve 2024) incelendiğinde değerlerin daha çok sosyolojik boyutunun ele alındığı görülmekte ve öğretim programları değerlerin toplumsal yaşamı düzenleyici etkisini kazandırmaya daha fazla vurgu yaptıkları görülmektedir. Değerlere ilişkin bir farkındalık için sosyolojik bir bakış açısına sahip olmak gerekmektedir (Göktuna-Yaylacı, 2021).

Depremzede öğrencilerin deprem ile en çok etkilenen değerine ilişkin görüşleri incelendiğinde yardımseverliğe vurgu yapmaları beklenen bir sonuç olarak görülmektedir. Ancak dikkat çeken önemli sonuçlardan biri deprem öncesi ve sonrası sahip olunana değerlere ilişkin ortaya çıkan değişime ilişkin görüşlerdir. Deprem öncesi en fazla sırasıyla aile, saygı, sevgi değerlerine vurgu yapılırken deprem sonrası kazandıkları değerlere ilişkin görüşleri incelendiğinde en fazla sırasıyla yardımseverlik duyarlılık, saygı, aile ifadelerine vurgu yapılmıştır. Deprem öncesi en fazla aile değerine vurgu yapılırken deprem sonrası en fazla yardımseverlik değerine vurgu yapılmaktadır. Yardımseverlik, toplumdaki bireyler arasındaki ilişkileri artıran, bağlılığı güçlendiren, eksiklikleri gideren, boşlukları dolduran ve birlikteliği kuvvetlendiren bir duygudur (Aktepe, 2014). Deprem ile birlikte yardımseverlik değer ön plana çıkmıştır. Bu durum değerlerin güncel olaylardan etkilenmesi ile açıklanabilir. İçinde yaşanan çevre değerlerin kazanılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Değer kazanımı erken yaşlarda başlayıp çevrede gerçekleşen olay ve etkileşimlerle devam etmektedir. Bu durum toplumsallaşma sürecinin bir parçası olarak görülmekte, böylece değerleri içselleştirmekte ve öğrenmektedir (Sağlam, 2017). Çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlar doğrultusunda bir takım önerilerde bulunulmuştur. Buna göre,

- Değerlerin kazandırılma sürecinde yaşamsallık boyutu daha ön plana çıkarılarak kazandırılması için güncel olaylar ve çevre imkânları daha fazla işe koşulmalıdır.
- Günlük yaşamda karşılaşılan olayların ders tasarımı içinde ele alınarak örnek olay yöntemi ile işlenmesi önem taşımaktadır.
- Değerlerin toplumsal boyutu dikkate alınarak kurumlar arası işbirliği ile yaşamın bütün aşamalarında yer alacak şekilde tasarlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aktepe, V. (2014). Etkinlik temelli değer eğitiminin öğrencilerin yardımseverlik tutumlarına etkisi. *Researcher: Social Science Studies*, 2(3), 17-49.
- Arslan, E. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 51(1), 395-407.

- Aydın, M. Z. & Akyol Gürlü, Ş. (2012). *Okulda değerler eğitimi yöntemler- etkinlikler-kaynaklar*. Nobel.
- Çalışkan, A., & Kaya, G. (2021). Deprem sonrasında toplumsal dayanışma pratiklerinin sosyolojik görünümü: İzmir depremi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(32), 1052-1077. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.878817>
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design choosing among five approaches*. Sage Publications.
- Ekşi, H. & Katılmış, A. (2011). *Karakter eğitimi el kitabı*. Nobel.
- Göktuna-Yaylacı, F. (2021). Çokkültürlü toplumlarda değerler. S. Z. Genç & A. Beldağ (Eds.), *Karakter ve değer eğitimi* (3. Baskı) (67-81). Pegem Akademi.
- Halstead, J. M., & Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169–202. <https://doi.org/10.1080/713657146>
- Katılmış A., Ekşi H. ve Öztürk C. (2010). Sosyal bilgiler dersi kazanımlarıyla bütünleştirilmiş bilimsellik odaklı karakter eğitimi programının etkililiği. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 50-87.
- Keskin, Y. (2016). Değerler eğitimi yaklaşımları. Mustafa Köylü (Ed.), *Teoriden pratiğe değerler eğitim* (73-101.). Nobel.
- MEB (2005). *4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. MEB Yayınları.
- MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <https://mufredat.meb.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- MEB (2024). *Türkiye yüzyılı maarif modeli öğretim programları ortak metni*. <https://mufredat.meb.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- Nalçacı, A. (2021). Değer eğitiminde: aile, çevre ve okul. S. Z. Genç & A. Beldağ (Eds.), *Karakter ve değer eğitimi* (3. Baskı) (189-204). Pegem Akademi.
- Sağlam, H. İ. (2017). *Bir değer eğitim merkezi olarak aile*. Pegem Akademi.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550–562. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.3.550>
- Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M., & Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 519-542. <https://doi.org/10.1177/0022022101032005001>.
- Simmons, C. (1999). A comparative study of educational and cultural determinants of adolescent values. *Journal of Beliefs & Values*, 20 (2), 208-218
- Tay, B. ve Yıldırım, K. (2009). Sosyal bilgiler dersinde kazandırılması amaçlanan değerlere ilişkin veli görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3),1499-1542.)
- TDK (2024). *Türk dil kurumu sözlüğü*. <http://tdk.gov.tr/TR/Genel/Sozbul.aspx?>
- UNESCO, Living values education overview. www.livingvalues.net. adresinden alınmıştır
- Van Manen, M. (2007). Phenomenology of practice. *Phenomenology & Practice*, 1(1), 11-30. <https://doi.org/10.29173/pandpr19803>.
- Yaman, E. (2016). *Değerler eğitimi eğitimde yeni ufuklar* (4.Baskı). Akçay Yayınları.

Yarar Kaptan. S. & Kılıç, A. (2020). Fourth-graders' perceptions of love value. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 10, (1588-1639).

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.